

Zwarte Winter

Een jongen, verstrikt in de oorlog

Martin Dobbels

Schrijver: Martin Dobbels
martindobbels@gmail.com
Coverontwerp: Martin Dobbels
ISBN: 9789465317281
© Martin Dobbels

Voor Mieke en Frederiek

“Au milieu de l’hiver, j’apprenais enfin qu’il y avait en moi un été invincible.” Albert Camus

(In de diepte van de winter leerde ik eindelijk dat er in mij een onoverwinnelijke zomer lag.)

1940

Plaisir des Bois

Er gaat niets boven de geur van vers gesneden gras, nog nat van de morgendauw. De koeien zijn verzot op dat jonge meigras en van hun melk maak je goudgele boter. Maar ook onze konijnen vinden het gras een delicatessen. Elke morgen, voor schooltijd, ga ik een volle jutezak snijden voor ze. Mijn sikkels zijn vlijmscherp, want ik heb hem pas gewet. 't Is vrijdag en de zon geeft al lekker veel warmte. Haastig snoei ik het gras bijeen. Ik wil vroeg naar school om te kunnen bikkelen¹ met m'n maten.

Plots, met een hels lawaai, scheren twee jachtvliegtuigen laag over, vanuit Vlissegem. Van de schrik schuif ik van de steile graskant af, recht de gracht in. Ze kwamen van zee. Zijn dat Engelsen?

Verdomme! Mijn broek kletsnat. Wat komen die hier doen, zeg?

Ik krabbel recht, mijn voeten slurpen in mijn zompige schoenen. Met de jutezak tussen mijn benen fiets ik haastig naar huis.

Thuis begint de miserie.

'Emile! Schoenen uit, verdomme! Waar zat je? Kijk die vloer! En de pap voor de kleine! Moet ik hier alles zelf doen, misschien?'

Dat is mijn stiefmoeder, Jeanne.

Wij wonen in het centrum van De Haan. 'Le Coq sur Mer,' zeggen de vakantiegangers. De eigenaars van de villa's spreken Frans. Ons huis ligt in de Driftweg, achter het bosje. 'Plaisir des Bois,' staat er op de gevel. Wij wonen in de kelder. Pa huurt het huis van zijn tante Bertha. Zij

¹ bikkelen: een heel oud behendigheidsspel dat met botjes van dieren(bikkels), later van metaal of steen gespeeld wordt.

is heel rijk, want zij heeft een paar huizen in De Haan. In de winter kunnen mijn zus en grote broer boven in het appartement slapen, maar vanaf mei komen er huurders en zitten we allemaal in de kelder. We, dat zijn Pa, mijn broer Victor, mijn zus Agnes, mijn stiefbroertje Leon en mijn stiefmoeder.

Ik moet 'ma' tegen haar zeggen, maar dat kan ik niet, want mijn ma is dood. Ik was acht toen ze stierf aan kanker. Pa ging elke dag in café '*Oud-België*' zijn verdriet verdrinken. Tot hij verliefd werd op Jeanne, de meid in het café. Acht maanden later trouwde hij met haar. Ze is zeventien jaar jonger dan hij. Hij is uit de miserie, maar wij...! Ze spreekt raar en ik begrijp haar niet altijd. '*Mestreehs*' is het. De klanken zingen en klinken zo anders. Ze zegt '*speule*' in plaats van 'spelen'. Ze komt uit het dorpje Kanne, vlakbij Maastricht.

Pa laat het hele huishouden nu aan haar over. Na zijn werk kruipt hij op zijn duivenhok achter in de tuin en verzorgt hij zijn duiven. Jeanne is ook niet lief. Ze is hard en streng. Ze kan voor het minste ongelooflijk uithalen. Dan ontploft ze en begint heel hard te roepen. Ze sloeg eens met de kolenpook naar mijn zus sloeg ze eens met de kolenpook en miste haar maar op een haar.

Agnes wordt binnenkort zestien. Jeanne stuurde haar naar Antwerpen om als meid bij een architect te werken. Ook mijn broer Victor is de deur uit. Hij woont nu bij mijn oom, Remi. Victor werkt in de keuken van hotel *Astoria*, maar hij wil bakker worden. Dus blijf ik thuis alleen achter met Leoneke, mijn stiefbroertje van acht maanden. Elke morgen maak ik pap klaar, ververs zijn luier en geef hem eten. Als Pa en Jeanne 's avonds op café gaan, dan moet ik voor hem zorgen.

*

M'n maten zitten al te bikkelen op de plaveien in de hoek van de speelplaats. Julien is er ook al, dat is mijn beste maat. Hij bikkelt als de beste: zaaien, maaien, kappen, bruggetje, alles lukt bij hem. Meester 'Pupe' (hij rookt pijp) houdt toezicht. Moeder Overste staat bij hem. Ze zijn druk aan het praten. Er is iets, ik voel het. We spelen een kwartier langer dan normaal, totdat meester eindelijk teken geeft en Louis met brede zwaaien de bel laat klingelen. We schuiven in onze banken. Meester kijkt bijzonder ernstig en verdrietig naar ons. Geen vrolijke 'goedemorgen, jongens', deze keer.

Het wordt plots heel stil in de klas. Hij schraapt zijn keel en kijkt ons indringend aan.

'Jongens, den Duits is ons land binnengevallen, 't is oorlog. Onze soldaten vechten als leeuwen om ze tegen te houden. Voor iedereen komen er komen zware tijden. Daarom is het beter dat jullie naar huis gaan. Ook morgen hoef je niet naar school te komen. Wees voorzichtig en luister goed naar jullie ouders.'

Louis, naast me, kan wel juichen.

'Nu al vakantie! Oorlog! Spannend!'

Maar ik geef hem zo'n harde por in zijn ribben dat hij van zijn bank afschuift en op de grond belandt.

'Leg nu al je boeken op een stapeltje boven op je bank,' zegt meester. En dan vraagt hij met een zware krop in de keel: 'Zondag is het Pinksteren, jongens, bid in de kerk voor onze soldaten en de vele mensen die nu op de vlucht zijn.'

Wie had gedacht dat mijn schoolcarrière zo zou eindigen? Dit is dus mijn laatste dag op school. Eerst voel ik me zo blij als voor een grote vakantie, maar dan knijpt mijn maag samen bij de gedachte dat ik hele dagen thuis zal zitten omdat ik geen vakantiewerk heb.

Jeanne zit nog in haar roze peignoir wanneer ik thuiskom. Ze kijkt verbaasd op. Het haar hangt in platte slierten tegen haar gezicht en ze heeft dikke balken onder haar ogen. Pa en Jeanne zijn heel laat thuisgekomen van 't café vannacht. Ze maakten lawaai, veel lawaai. Toen ze de keldertrap afdonderden, was iedereen wakker. Ook Leoneke natuurlijk. Dat jongetje hield ons nog een uur uit onze slaap met z'n geschreeuw. Ze hadden hevig ruzie. Pa wordt altijd kwaad als hij dronken is.

‘Gedaan met school,’ zeg ik, ‘’t Is oorlog.’ Even lijkt ze als bevroren. Dan zegt ze: ‘Mooi, dan kun je eindelijk gaan werken voor je kost. Ruim de tafel maar op.’

Pa komt thuis. Boos gooit hij zijn werkzak in de hoek van de kamer. Zijn adem ruikt naar zuur bier.

‘Godverdomme, Jeanne, ’t werk aan de villa is gestopt. We zijn allemaal naar huis gestuurd. En nu? Wie gaat dat hier allemaal betalen nu ik zonder werk zit?’

Pa is timmerman en klust bij als hovenier. Jeanne zet hem een bord warme soep voor die hij meteen luid slurpend naar binnen werkt. Ik wil zo weinig mogelijk opvallen en verstop me achter mijn *Robbedoes*-strip. Pa gaat de konijnen en kippen voeren. Hij is zo met zichzelf bezig dat hij me niet eens heeft zien zitten. Ik moet de boel opruimen en op Leon passen. Jeanne trekt haar mantel aan.

‘Boodschappen doen,’ zegt ze kortaf.

Maar ik weet dat ze bij haar vriendin, Elise, koffie gaat drinken. Ze schijnt niet te beseffen dat het oorlog is.

‘De Duitsers zijn daar’

De eerste vluchtelingen stromen De Haan binnen. Het zijn Nederlanders uit Breda, te voet of met de fiets, de kinderen op de buis, zwaar bepakt met alles wat ze haastig bijeen konden graaien. Een volgepropte kinderwagen wordt moeizaam voortgeduwd, de baby zit op de arm. Angst voor de wrede Duitsers en hun bombardementen duwt hen voort.

Het Rode Kruis vangt hen op. In onze school worden de klaslokalen leeggehaald en plaatsen ze strobedden. Vriendelijke Hanenaren brengen soep en brood. Barakken worden ineengetimmerd om ze op te vangen. Maar velen willen verder naar Noord-Frankrijk, daar is het veilig, hopen ze.

Tegen de stroom vluchtelingen in rijden Franse soldaten binnen. Ze zijn moe, gehaast en ergeren zich aan de mensen omdat ze in hun weg lopen. Het marktplein staat vol paarden- en hondengespannen met kanonnen, pantsers en motoren. Wanneer ik nieuwsgierig dichterbij kom, word ik brutaal weggeblaft door een soldaat met helm en stofbril op.

‘Va-’t en, fiston!’

Julien, wiens moeder Françoise is, roept:

‘Vive la France, on les aura les Boches !’²

De soldaat steekt zijn duim op en lacht.

Lang blijven ze niet, enkele uren later rijden ze via de kustweg naar Oostende.

² De moffen, een scheldwoord voor de Duitse bezetter.

Jeanne is erg ongerust. Haar zus en haar kinderen wonen aan de Maas, waar de Duitsers al voorbij getrokken zijn. Ze heeft nog niets van hen gehoord.

Om haar familie is ze bezorgd.

En mijn zusje, Agnes, die in Antwerpen zit? Daar zwijgt ze over.

Belgische soldaten arriveren in De Haan. Er zijn veel gewonden bij, die ze op karren vervoeren.

's Nachts hoor ik voor het eerst de zware, ronkende motoren van vliegtuigen en de zware, doffe klappen van inslaande bommen in de verte. Ik lig te woelen in mijn bed. Omdat ik bang ben, sta ik op. Pa zit in de keuken met Leon op zijn schoot.

'De moffen bombarderen de haven van Oostende,' zegt hij mat.

Het wordt heel druk nu. Kolommen Rode Kruiswagens rijden door De Haan. Het ziet zwart van de soldaten. Belgen, Hollanders en Fransen verzamelen rond het tramstationnetje. Hypernerveuze officieren lopen rond en schreeuwen hun orders. Daar tegenover, in *Hotel La Tour*, zit de militaire staf bijeen.

's Avonds zet de hele troep zich weer in beweging, het lijkt wel of ze op de vlucht slaan.

*

'Ze zijn daar! De Duitsers zijn daar!'

Pa komt in paniek de kelder in gedoken. We verstoppen ons in Pa's werkkot in de hoop dat ze ons daar niet zullen vinden. Leoneke houdt zich wonderwel stil, alsof hij het snapt.

'Ze kwamen uit de Grotestraat,' fluistert Pa. 'Een hele colonne motoren met zijspan en legerauto's.'

Wat nu? Komen de Duitsers naar hier? Zullen ze alles komen leegplunderen? Zullen ze de mannen meenemen? Of erger, zullen ze mensen doodschieten?

Met een angstaanjagend gehuil scheert een Stuka laag over de tuin. We duiken onder Pa's werkbank wachtend op de klap van de inslaande bom.

Maar er komt niks. Een paar uur later durven we voorzichtig onze schuilplaats verlaten. Maar plots wordt er hard op onze voordeur gebonkt. En dan ineens nog harder.

„Aufmachen!“

Pa schiet de trap op en maakt vlug open. In de deuropening staat een Duitser, wapen in de aanslag. Hij komt de keldertrap af.

„Haben Sie keine Angst, kommen Sie heraus,“ beveelt hij.

Wat zegt hij?

Versteend van schrik tillen we onze armen op en klimmen de trap op. Maar hij doet teken dat dit niet hoeft. Op straat zien we hoe de hele buurt buiten staat. De Duitsers controleren elk huis van onder tot boven, op zoek naar verstopte soldaten en wapens. Ze stellen ons gerust en even later mogen we weer naar binnen.

Het is eind mei. Pa hangt met zijn oor tegen de radio. Hij gebaart dat ik stil moet zijn.

Leoneke snapt het niet en zet zijn keel open.

‘Jeanne! Nondedju! Doe dat jong zwijgen. Ik hoor niets!’ vloekt hij.

Wat ik van de stem op de radio versta, maakt me bang:

‘België ... staakt de strijd.... verloren... overgave... weerstand tegen de machtige vijand is zinloos.’

‘t Is gedaan,’ zucht Pa. ‘We hebben den oorlog verloren. Onze koning heeft zich overgegeven. De soldaten moeten hun wapens neerleggen.’

‘Wat nu, Pa?’ vraag ik verschrikt.

‘Beter zo, jongen, dan ons leger te laten afslachten. Die Duitsers zijn te sterk voor ons. Onze koning blijft bij zijn volk. Hij is tenminste niet zo laf als de ministers. Die zijn gaan lopen.’

Een paar dagen zit er een Duitser aan onze keukentafel. Het wapen hangt aan zijn hals. Ik sta op een halve meter van hem. Zijn grijze, lange overjas hangt open en ruikt naar motorolie. Hij trekt zijn lederen handschoenen uit en haalt papieren boven.

„Einquartierung, zwei Soldaten, 6 Reichsmark pro Tag. Hier unterschreiben, bitte.“

Pa neemt de pen aan en zet zijn handtekening op een inkwartieringsformulier. We krijgen twee soldaten van de Kriegsmarine te logeren. Ze zullen in het appartement boven ons slapen.

Wanneer de Duitser de deur achter zich dichttrekt, schiet Pa in een colère. Zijn vuist slaat hard op tafel.

‘Godverdegodverde miljaar!!! Nu moeten we die moffen ook nog te slapen leggen!’

Jeanne maant hem aan tot kalmte.

‘Praat stiller, Toine, straks horen ze je nog. We zijn er nog goed vanaf gekomen,’ zucht ze.

Jeanne noemt Pa altijd ‘Toine’. Al hij heet eigenlijk Antoon of Toon.

De zweetgeur en de oliestank van die Duitser blijven uren in mijn neus hangen.

Die soldaten gaan toch niet bij ons aan tafel zitten, hé?’

Maar ik durf het niet te vragen. Dat zou Pa nog kwader maken.

*

Julien staat aan de deur. Hij wil met mij op verkenning. Julien is een durfal. Hij was het die de Franse soldaat nariet. Hij weet ook veel.

‘Kom,’ zegt hij, ‘die Duitsers doen niks.’

We slenteren naar de markt. Die staat vol legervoertuigen: jeeps, camions, lichte kanonnen en motoren met zijspan.

‘Die gaan de kust verdedigen tegen de Engelsen,’ zegt hij.

Wat een verschil met de chaos toen ons leger hier was. Een strakke colonne marcheert ons voorbij. Op het ritme van hun klappende laarzen zingen ze:

„*Auf der Heide blüht ein kleines Blümlein und das heißt: Erika!*“³

Het lijkt wel feest, maar het is oorlog! En wij wachten angstig af. Julien wil achter hen aan marcheren, maar ik grijp hem bij de arm.

‘Zot! Ben je gek geworden?’

Hij rukt zich los en haalt zijn schouders op.

‘Laten we naar de zeedijk gaan kijken,’ besluit hij.

Aarzelend volg ik hem.

In de Leopoldlaan is er enorm veel bedrijvigheid. Voor het *Hotel Bellevue* en het *Hotel Astoria* staan grote open wagens.

‘Voor de officieren,’ beweert Julien. ‘Luxehotel aan zee, hé. Voor die mannen.’

In de Vondellaan bewaken soldaten de villa’s, bang dat ze leeggeroofd worden nu de eigenaars weg zijn.

We worden brutaal weggejaagd. Het lijkt alsof Duitse soldaten in villa *Le Manoir* gaan intrekken. We steken de Koninklijke Baan over en lopen naar de zeedijk, maar ook daar krijgen we de wind van voren. De artillerie brengt kanonnen in stelling. Stalen lopen richten zich op naar de blauwe hemel. Een soldaat speurt met zijn verrekijker de horizon af,

³ ‘Op de heide bloeit een klein bloempje en dat heet: Erica!’

op zoek naar vijandelijke vliegtuigen. Grote Mercedesvrachtwagens staan voor de ingang van het *Grand Hotel*. Loopplanken liggen op de trappen voor de ingang. Soldaten duwen hun lorries met zware kisten over planken het hotel binnen.

‘Die moffen zijn precies van plan lang te blijven,’ sneert Julien. ‘Zie eens wat die hier allemaal naar binnen sleuren. In die kisten zit vast dure, gepikte wijn voor de officiertjes.’

*

Agnes is thuis. De Antwerpse, Joodse architect bij wie ze hielp in het huishouden, is vlak voor de Duitse inval met zijn gezin naar Engeland gevlucht. Elisabeth, de zus van Jeanne, die in Merksem woont, is haar komen halen. Na een helse nacht van zware bombardementen marcheerden de Duitsers ineens door haar dorp. Vluchten kon niet meer. Twee dagen hebben ze opeengepakt in een kelder gezeten. Toen was het voorbij. Agnes heeft heel veel schrik gehad, zegt ze. Zeker toen ze als jong meisje heel alleen in een trein vol Duitsers naar huis moest komen. Nu mijn zus thuis is, vlieg ik naar de zolderkamer.

Iedereen zit zonder werk. Victor is zijn job in het hotel ook kwijt. Pa en Victor staan elke morgen aan het gemeentehuis, op zoek naar werk.

Pa moet het stellen met wat steungeld van de COO⁴, maar dat is veel te weinig om van te leven. Bij de kruidenier en de bakker is er niet veel meer te krijgen. Bloem, suiker, aardappelen, brood staan sinds kort op de bon. We halen een boekje met genummerde zegeltjes in het gemeentehuis. Zonder kan je niets kopen in de winkel. Onze boterhammen zijn nu geteld. Zelfs Pa’s tabak staat op de bon. Hij moet

⁴ Commissie voor Openbare Onderstand: organisatie opgericht om de meest kwetsbare burgers in de Tweede Wereldoorlog te helpen.

toekomen met 120 gr per maand. Dat is slechts twee-en-een half pakje roltabak!

‘Stop maar met *smoren*,’ zegt z’n Jeanne.

Pa heeft haar eens heel vies bekeken, maar hij durft niet tegen haar ingaan.

De sfeer in huis is uiterst gespannen. Jeanne is woest thuis gekomen.

‘Twee uur heb ik mogen aanschuiven, en dan was het brood op. En ik maar wachten tot er een nieuwe lading uit de oven kwam! Jij kan in ’t vervolg in de rij staan, hoor, lui manneke!’

Dan is het beter om uit haar buurt te blijven.

Agnes en ik zijn vaak het slachtoffer. Laatst had Agnes Pa zijn sokken niet goed gestopt, Jeanne sneed de punten er gewoon af. Ze smeedt ze kwaad in haar gezicht.

‘Begin maar opnieuw!’

Agnes stormde de trap op en kwakte de deur achter zich dicht. Eens gaat Jeanne te ver.

Die nacht bleef mijn zus weg. Ze sliep bij onze stiefbroer, Paul, een zoon van mijn mama uit haar eerste huwelijk.

Pa kruipt dan op zijn duivenhok. Hij weet ook wel wanneer ‘zijn lieve Jeanne’ op oorlogspad is. Hij vreest voor zijn duifjes. In het ‘*Algemeen Nieuws*’ stond dat alle eigenaars van reisduiven hun diertjes moeten binnenbrengen, anders word je streng gestraft.

‘De Duitsers denken dat mijn duiven spioneren voor de vijand,’ foetert pa. ‘Alsof ik me daarmee ga bezighouden. Mijn twee prijsduiven krijgen ze niet,’ zegt hij gedecideerd. ‘Die zal ik wel ergens verstoppen.’

*

Overdag mogen wij de zeedijk en het strand op. De Duitsers houden ons wel nauwlettend in de gaten. De duinen zijn verboden terrein. Daar staat luchtafweer opgesteld. Julien en ik liggen in onze zwembroek op het hete zand. De lucht is zwoel, drukkend, zonder een zuchtje wind. Maar het zomers gevoel is er niet. Geen spelende kinderen, geen strandstoelen en tenten aan de boord van het water, geen meisjes in badpak om stiekem te begluren. Geen geroep, geen gelach en gezellige drukte. Er is niks te beleven. Alleen het schor geschreeuw van voetballende soldaten klinkt over het zand.

‘Ze logeren in het Zeepreventorium⁵ dat nu als kazerne is ingericht,’ zegt Julien. ‘Elke morgen marcheren ze in onberispelijk donkerblauw uniform tot in de villawijk voor het ochtendappel. Daar woont hun korpskommandant in een van die chique villa’s. Soms zingen ze luid het marslied van de Kriegsmarine: „*Denn wir fahren gegen England.*“

Ze lijken zo jong, alsof ze eerder op zomerkamp zijn dan in oorlog. Als een bende uitgelaten jongens gaan ze volledig op in hun spel. In ontbloot bovenlijf en op blote voeten dribbelen ze vinnig hun tegenstander. Een paar lederen laarzen vormen de doelen. Bij elk doelpunt wordt de maker door zijn makkers plat in het zand geduwd en bedolven onder de felicitaties. Rond het afgebakende veldje staan papa’s en mama’s met peuters op de arm toe te kijken. Enkele jongetjes spurten als gekken achter de bal als die uit het terrein wordt gesjot. Trots mag de winnaar de bal naar een van de soldaten gooien.

Julien zet plots een spurt in naar de zee. Ik heb hem net ingehaald als hij als een dolfijn de golven induikt. We zwemmen allebei als de beste, maar ver in zee voelen we ons toch niet meer veilig. Vanuit zee kun je goed de prikkeldraad en de luchtbatterij zien die de kustlijn moeten beschermen.

⁵ Revalidatiecentrum voor kinderen met longaandoeningen: tuberculose, astma.

Op weg naar huis ga ik langs *hotel Astoria*. Via de achterkant en een trap kom ik in de keuken. Iedereen kent me daar. Het avonddiner is in volle voorbereiding. Tante Emma staat aan het fornuis, haar hand duikt met een eetlepel in de grote soepketel, ze blaast even en proeft dan. Ze lacht wanneer ze me ziet.

‘Wil je wat soep?’ vraagt ze.

Dat sla ik niet af. Honger heb ik altijd. Ze schept een volle kom krachtige bouillonsoep.

‘Die moffen worden hier wel verwend, hoor, tante?’

Ze geeft me een tik.

‘Ssst! De vijand luistert mee, Emile,’ zegt ze gespeeld boos. Ze duwt me een keteltje soep in de handen.

‘Voor thuis,’ zegt ze. ‘Spijtig voor Victor, maar ik kon niet anders. Doe de groeten thuis, hé.’

Wanneer ik blij als een gek de keuken uitloop, bots ik tegen iemand op. Een kamermeisje. Ze deinst achteruit. De ketel soep kan ik nog net in mijn handen houden.

‘Hola, ventje,’ zegt ze afwerend, ‘ik ben al gedoopt en gelukkig niet met hete soep.’

Als een volslagen idioot gaap ik haar aan, niet in staat iets te zeggen. Met haar diepbruine ogen kijkt ze me doordringend aan, alsof ze wacht op een excuus. Tante Emma redt me uit de pijnlijke situatie.

‘Sarah is ons nieuw kamermeisje. Dit is Emile, mijn neefje.’

Ze steekt haar hand uit, maar mijn beide handen omklemmen het keteltje, dat ik niet durf te lossen. Ik knik naar haar.

‘Hoi,’ mompel ik, ‘ik had je niet gezien.’

Ze lacht. Dan draait ze zich op haar hielen om en loopt de gang in.

Helemaal van slag fiets ik naar huis. Haar gezicht blijft in mijn hoofd hangen: lang, zwart, golvend haar en een guitige, ondeugende

lach, niet spottend. Ze vond het grappig hoe ik daar zo onnozel stond met dat keteltje.

‘Wat is dat? Van Emma zeker?’ snauwt Jeanne wanneer ik in de keuken kom. Ze pakt het keteltje uit mijn handen en zet het zonder een bedankje op het aanrecht. Ze heeft het niet zo voor tante, waarschijnlijk omdat ze rijk is.

*

Er wordt aangebeld. De veldwachter. Of hij Pa kan spreken?

Even later komt Pa met een papier in de hand de keldertrap af.

‘Ik kan werk krijgen van den Duits. Ze hebben werkvolk nodig voor de herstellingswerken in Oostende,’ zegt hij. ‘Ik moet me aanmelden bij het gemeentehuis. Of ik verlies mijn uitkering.’

‘Moet?’

Pa knikt. ‘Maar ’t is wel werken voor de vijand.’

‘We moeten eten, hé, Toine. Met jouw steungeld kan ik al die gasten hier geen eten geven. Neem morgen Victor ook maar mee.’

De dienst heet ‘Commissariaat voor ’s Lands wederopbouw’ en staat onder controle van de Duitsers. Een Brugse firma ronselt bouwvakkers. In Oostende moet de ravage van de bombardementen worden opgeruimd en wat nog gered kan worden, hersteld.

Pa wordt aangenomen, Victor niet. Hij heeft geen verstand van de bouw. Zijn handen zijn gemaakt voor de fijne patisserie. Pa werkt in de ‘coffrage’: houten bekisting waarin beton wordt gestort.

Op zijn eerste werkdag rij ik met hem mee naar Oostende. We nemen de Driftweg achter het bos, lekker uit de wind. Ik klets honderduit, maar Pa broemt enkel ‘mmm’. Hij zit met z’n gedachten bij

het werk dat hem te wachten staat. Aan de Opex⁶ rijden we plots midden in de oorlog. De Haan bleef van bommen gespaard. Maar hier... onbeschrijflijk! Hele huizenblokken liggen plat. Er staan nauwelijks nog muren recht. In het dok ligt een vissersboot gekanteld, half gezonken. “*Freddy O89,*” staat in witte letters op de boeg. Het station is heel zwaar beschadigd. De Kapellestraat ligt in puin. De ‘Innovation’, de ‘Uniprix’ en de ‘Grand Bazar’ zijn een ruïne. Bakstenen, brokstukken en versplinterd hout liggen op grote hopen. We kunnen nog net over een smal strookje kasseien fietsen. Pa en ik zijn enorm onder de indruk. Mijn keel zit dicht en niet alleen van het vele stof dat hier rondvliegt. Op het marktplein rijden vrachtwagens volgeladen met brokstukken af en aan.

‘Kom,’ roept Pa boven het helse lawaai, ‘het bureau van de bouwfirma is in de Langestraat.’

Pa wordt naar een werf aan het staketsel gestuurd. Daar moeten kaaimuren hersteld worden.

‘En dat ventje, komt hij hier ook werken?’ vraagt de bediende.

‘Hij is nog maar veertien,’ zegt Pa.

‘Bijna vijftien,’ sis ik tussen mijn tanden.

En alsof de bediende mij gehoord heeft: ‘Als hij vijftien is, kan hij bij ons komen werken.’

De rit terug, alleen, maakt me stil. In gedachten zie ik mezelf alweer thuis opgesloten zitten, met Jeanne en haar kwade buien en uitbarstingen. Dat beangstigt me. *Als ik straks vijftien ben, dan ga ik met Pa mee werken in Oostende*, zeg ik stilletjes tegen mezelf. *Dan ben ik een tijdje weg van dat kreng.*

⁶ De havenwijk of vuurtorenwijk van Oostende in de volksmond *de Opex* genoemd naar de maatschappij Ostend Phare and extension, die instond voor de ontwikkeling er van.

Alleen

Net als ik mijn fiets tegen onze voorgevel zet, barst er in de kelder een hels lawaai los. Jeanne schreeuwt de longen uit haar lijf.

‘Denk je dat het geld op mijn rug groeit, stuk ongeluk? Nagel aan mijn doodskist! Je weet zeker niet wat zo’n ei kost!’

Agnes stuift me verschrikt voorbij. Onder aan de trap staat Jeanne, vuurrood, haar gezicht verkrampt van woede. Ze zwaait dreigend met haar strijkijzer.

‘En wat kom jij hier doen!’ schreeuwt ze naar mij.

Ik sla de deur dicht en spring terug op mijn fiets. Wat verderop staat Agnes uit te huilen.

‘t Was per ongeluk, verdorie,’ snikt ze. ‘Ik trap het af. Ik kom nooit meer terug naar dat stuk onmens. Ze is zot in haar kop! Ik moest een eitje in het pureetje van Leoneke doen, maar het glipte uit mijn vingers.’

Zo’n ei kost een fortuin tegenwoordig op de zwarte markt. Maar dit was een ei van onze eigen kippen.

‘Ze greep het gloeiend ijzer van de stoof en zat achter me aan. Ze ging me vermoorden!’

’s Avonds staat mijn stiefbroer Paul voor onze deur. Hij komt Agnes haar kleren halen, zegt hij. Ze mag bij hen komen wonen. Gelukkige is Jeanne niet thuis. Pa knikt.

‘Ik begrijp het, Jeanne is soms echt niet te doen, hé.’

‘Je moet ze echt wel meer in de hand houden, hé, Pa, of iedereen loopt hier nog weg,’ waarschuwt Paul.

Ik zit stiekem onder de trap en luister mee. Razend ben ik. Op Agnes.

Nu ben ik aan dat mens overgeleverd. Ik krijg alles op m'n kop! Je laat me in de steek, verdomme Agnes. Dat is laf! Ik wil je nooit meer zien!

Traag laat ik me onder aan de kapstok op mijn hurken zakken en verstop me onder de lange jas van Pa.

‘Ik loop ook weg,’ besluit ik. ‘Morgen!’

Uren blijf ik in mijn holletje zitten. Kwaad. Verdrietig.

En dan komt Jeanne thuis.

’t Kot is te klein. Haar gekrijs kun je zeker tot op straat horen. Pa krijgt de volle laag. Of hij wel weet wat een lui misbaksel zijn dochter is. Dat hij een vent zonder ruggengraat is! En dat Agnes opzettelijk alles fout doet om niet meer te moeten werken. Maar zij trapt daar niet in! Hij zal wel eens zien. En dan schakelt ze over in plat Maastrichts. Dat doet ze steeds vaker als ze woest is.

‘Dat sjoepke van ’m gung ze direkt trök haole. Ze zol die Paulke van kus mich neet es good z’n gedach zegke!’⁷

Een paar tellen later slaat ze de deur met een luide knal achter haar dicht.

Maar ze krijgt Agnes niet mee. Door haar luid geschreeuw in de straat kunnen de burens haar scheldtirade woord voor woord volgen. Wanneer Paul de deur voor haar neus dichtduwt, schopt ze er woest tegen. Het raam in de gang spat met een harde knal aan diggelen.

Twee *Feldgendarmen* komen toegelopen.

„*Papieren, bitte?*“

Jeanne verstijft. Geen woord kan ze nog uitbrengen, zal Agnes me later vertellen. Uiteindelijk redt Paul haar door te zeggen:

„*Eh... es ist nichts. Es war ein Unfall, meine Herren. Guten Abend.*“

*

⁷ ‘Dat tutje van hem ging ze meteen terughalen. Ze zou die verwaande Paul, zo eentje van kus me maar niet, eens goed haar gedacht zeggen.’

Ik moet Victor vertellen dat Agnes thuis weg is. Ik bel aan bij nonkel Remi. Victor zit aan de keukentafel garnalen te pellen. Voor hem staat een glas bier.

‘Ook zin in een glaasje, Emile?’ vraagt nonkel Remi. ‘t Is fluitjesbier, hoor. Eigen brouwsel.’

Victor heeft me in de gaten. ‘Jeanne?’ vraagt hij.

Ik vertel hem over Agnes. Hij hoort de frustratie en woede in mijn trillende stem. Alles vliegt eruit. Ik kan mijn tranen nauwelijks bedwingen. Maar het lucht op.

‘Proef eens,’ dringt nonkel aan, ‘en kom jij maar eens helpen. Ik leer je hoe je dat biertje moet brouwen. Maar mondje dicht, hé.’

’t Werd nog best gezellig bij hen. Nonkel speelde op zijn mondharmonica. Victor en ik zongen enthousiast en luidkeels de Vlaamse volksliedjes mee. Toen ik vertrok, schoof nonkel Remi een *mondmuziekje* in mijn zak. Hij knipoogde.

‘Leer daar maar eens op spelen,’ zei hij.

Het is al donker als ik naar huis rij. Wanneer ik de Driftweg wil inslaan, springt er plots vanuit het niets een Duitser voor mijn fiets.

„Halt!“

Sjirpende remmen. Bonkend hart. Knikkende knieën.

‘Ausweis, bitte!’

Groot en wijdbeens staat hij voor me. Zijn wapen hangt op de rug. De enorme borstplaat met ‘*Feldgendarmerie*’ in koeien van letters flikkert in het maanlicht. Zijn ogen zitten diep verstopt in de schaduw van zijn helm.

‘Keine..., veertien jaar,’ stamel ik. ‘Kein Ausweis?’

Hij wijst naar mijn licht.

„Das Licht verfinstern!“

„Jawohl,“ knik ik.

„Wo wohnen Sie?“

Ik wijs naar ons huis, een eind verderop in de straat.

„Machen Sie das Licht sofort.“

Oef, ik mag doorrijden.

Na zonsondergang moet alles verduisterd zijn om de Engelse vliegtuigen te misleiden. Lichten van de auto's, brommers en fietsen, alles moet afgeplakt worden tot een smalle, horizontale strook licht overblijft. Er is geen straatverlichting. Zelfs de tram rijdt in het donker. Levensgevaarlijk is het op de weg. Mensen hangen karton tegen het raam, zodat geen spiertje licht naar de straat schijnt. Stom, ik had mijn fietslicht nog niet afgeplakt.

*

Victor en Pa zitten aan de keukentafel. Jeanne heeft Leon op haar schoot. Hun gesprek valt stil wanneer ik binnenkom. Op tafel ligt een folder met een tekening: een lachende moeder met twee kinderen, elk met een ijsje in de hand. Aan haar arm hangt een volle boodschappenmand. Onder de afbeelding staat: *‘Welvaart in uw gezin door arbeid in Duitsland. Meld u aan bij het gewestelijk arbeidsbureau.’*

Ik kijk hen vragend aan.

‘Er is iemand van het bureau voor arbeidsbemiddeling hier geweest,’ legt Pa uit. ‘Hij vroeg of Victor eens wil langskomen.’

‘Ga, ga... je in Duitsland werken?’ stamel ik.

Victor haalt zijn schouders op.

‘Het verdient goed en we moeten eten, hé, Emile. Met je vaders loontje komen we er niet, hoor,’ mengt Jeanne zich. ‘Wie gaat, krijgt een vette premie, een dik uurloon en kost en inwon.’

‘Maar... voor die moffen!’

Jeanne snoert me met een kwade blik de mond. Zonder me aan te kijken, staat Victor op.